

Els Gualba, una potència literària dissimulada

Autor: Lluís M. Mandado i Rossell

Data de publicació: 13-12-2011

Els Gualba són una nissaga de polítics i homes de lletra prou importants de la Catalunya dels segles XV i XVI. En Lluís Maria Mandado en fa un estudi detallat i arriba a la conclusió que En Martí Joan de Galba i els Gualba del Montnegre pertanyien a la mateixa família. Ell creu que Galba, Gualba i la forma castellanitzada de Gálvez són el mateix cognom i que darrere del personatge literari d'Amadís de Gaula també hi hauria un Gualba.

De Gualba a Galba, Gaula, Gualbes, Galbez i albo; de Montnegre a Montalbo

Durant una temporada he estat ocupat preparant una conferència sobre el Tirant lo Blanc. L'ocasió era el V centenari de l'edició d'un anònim castellà, que, com és d'esperar, ha passat desapercebut i sense commemoracions, cosa normal i gens sorprenent en un clàssic castellà. Aquest llibre negligible és el Tirante el Blanco, i el lloc on ho commemoràvem era l'Olleria, a la vall d'Albaida.

El tema de fons del congrés ha estat l'usurpació que han fet els castellans de la literatura catalana, i per això s'ha aprofitat l'aniversari per recordar un cas flagrant d'apropiació d'un clàssic català pels castellans. I, tal com comencen a anar les coses, si els espanyols no commemoren els seus clàssics, sempre hi pot haver un català que ho faci per ells.

Els cercles oficials també poden oblidar-se'n, perquè pot passar que tocant un fil, se'n moguin d'altres, com ara podrien ser la Celestina o el Llätzer de Tormos, obres amb què ensopeguem d'antuvi si hom comença a fer la llista del drama.

La gran diferència és que del Tirant català autèntic n'han aparegut uns pocs exemplars i ara els catalans podem dir que és una obra catalana, malgrat que als castellans els costa d'acceptar-ho, potser per allò que era un "clásico castellano".

Però l'esforç no ha estat pas debades. Amb tot el que he après en els darrers anys m'he anat adonant d'una sèrie de fets que no percebo que es facin veure o que estiguin suficientment centrats en el debat acadèmic.

El primer és l'autoproclamat segon autor del Tirant i les estranyes circumstàncies que acompanyen el seu cognom, casal i llinatge. Es tracta d'un banquer que diu haver rebut a València l'obra d'en Joanot Martorell com a penyora d'un crèdit. Sí, ja sabeu: en Martí-Joan de Galba.

La biblioteca dels Galba al Montnegre: fet incontrovertible i probatori

Diu En Galba en el seu testament que vol que hom porti tots els seus llibres al castell de Montnegre, al Principat, i que s'hi faci el que ara en diríem una fundació per a la seva remembrança i recordació. Per què? Per quin mèrit? La primera opció és saber si va adquirir llibres i tenia una bona biblioteca? Volia, com vénen a dir alguns comentaristes, que simplement diguessin a les visites, als néts i nebots: "Aquests són els llibres –adquirits– d'en Martí-Joan de Galba o Gualba o Gualbes, l'avantpassat bibliòfil"? La segona opció és determinar si potser estava orgullós de la seva producció literària. A veure si s'entén: aquest senyor era l'autor d'una correcció? O era un autor prestigiós? De quantes obres? Volia la immortalitat per la seva obra literària?

El segon fet important a remarcar és que En Galba, al testament, diu que el castell de Montnegre –actualment quatre pedrotes– és "casa seva". Aquest és el castell dels Gualba, senyors de la baronia de Montnegre, amb un peu al Maresme i un altre al Vallès. I amb aquesta notícia s'aporta molta llum sobre els seus orígens i el seu llinatge.

Els estudiosos se sorprenen del tractament de mossèn que rep aquest autoproclamat autor. Diuen que no li correspon, però el senyor de Gualba sí que el tenia, com es desprèn de les notícies que ens han arribat poc abans de la impressió "prínceps" del 1490, ja que al 1485, els remences ataquen el castell de Montnegre i fan presoner "mossèn Gualba", el seu senyor.

Aquests senyors –els Gualba o Gualbes– són una família de Barcelona influent i prestigiosa i estan relacionats amb la banca. I segur que no us sorprendrà si us dic que la seva mansió ha desaparegut. Però per les notícies que en tenim sabem que era a prop de l'ajuntament i del palau reial, al moll de l'os de la ciutat de Barcelona.

Diuen els estudiosos que els Gualbes són d'origen incert. Ara bé, si som conscients que els Gualbes són els Gualba, el seu escut és clar: és el mateix. I això explicaria per què aquesta nissaga, més o menys d'origen incert i fosc, resulta que sempre està emparentada amb les grans famílies catalanes. Perquè n'és, doncs, una de les grans famílies.

I així trobem els Gualbes-Santcliment, els Gualbes-Sentmenat, els Gualbes-Gelida, els Gualbes-Mediona, els Gualbes-Vallseca o, entre d'altres, els Gualbes-Setantí.

El tercer fet sorprenent és l'acumulació d'obres prestigioses conservades amb el nom de Gualba incrustat. És interessant, des del punt de vista de la censura i de l'espoli literari, anar connectant el rosari d'autors i obres en què hom veu el nom de Gualba. Sembla que els membres d'aquest llinatge s'esforcessin a posar el seu nom o marca, però amb molta discreció o, altrament, sense que fos dit ni vist, potser només com a senyal per a determinats ulls avisats.

Així, en fer el subtítol d'aquest cognom camuflat i variant, sembla que des de Gualba i Montnegre, hom salti aprofitant la moda llatnista del renaixement a Alba –de G-alba– i d'aquí a Blanc.

Podem començar l'enfilall amb el primitiu Amadís de Gaula, el qual, segons en Josep M. Orteu, té per autor en Melcior de Gualbes, un destacat trastamarista. A partir d'aquest moment, el nom (o si voleu mot, pseudònim o veladura del nom) es fa persistent –per no dir exageradament omnipresent– a la història de la literatura catalana i –sorpresa– castellana. Actualment no sabem quantes altres traduccions com les del Tirant lo Blanc hi pot haver més en tot aquest grup, però el fet de posar una lupa atenta sobre certes obres provoca vertigen.

Després apareix un autoproclamat coautor del Tirant lo Blanc, de qui ja no es pot negar un origen no castellà, que desenvolupa la seva vida en alguna de les capitals de Catalunya, i que és de nació catalana.

En un tram de l'època en què desapareix la literatura catalana i s'infla la castellana, trobem el censor Joan-Cristòfol de Gualba instal·lat a Saragossa. Alguns diran que és una casualitat, però, on era el millor lloc per instal·lar els traductors del català al castellà?

També és aquest mateix Gualba qui autoritza l'edició castellana de l'Amadís, de l'obra del seu parent que malgrat hi ha fonts anteriors que ja en parlen, a més és la que actualment passa per la primera i original, i que clarament fou declarada com a arranament del 1508 fet per un Rodrigo Garcia de Montalbo. Un autor amb un cognom que curiosament manté els noms de Gualba –Garcia, i albo– i de Montnegre –mont–, i que els nacionalistes castellans insisteixen a proclamar-lo com a autor.

Però el cas més espectacular és el d'un d'aquells poetes que el nostre Servent –l'enginy de les lletres espanyoles–, a la crema de la biblioteca descrita al Quixot, proclama com un dels millors. És l'autor de l'obra en clau Pastor de Filida: Gálvez de Montalvo, procedent de Guadalajara. Ara sí que podem riure! La broma té mèrit. Perquè, realment és una broma fer passar Gualbes per Gálvez. I tenint això en ment, ara és evident que Guadalajara encobreix Gualba. Per acabar-ho d'adobar, Montalbo respon a un patró de composició català, perquè en castellà seria Montealbo.

En seguint aquest fil hom pot afegir el poeta Onofre de Gualbes, que fou paborde a València i assistia a la tertúlia d'en Boscà a Barcelona. O el sorprenent –per modern– Joan-Bonaventura de Gualbes, l'intencionat rector de Bellesguard, qui precisament reedità i prologà l'obra del rector de Vallfogona.

Més endavant, trobem en Joan-Cristòfor de Gualbes i Setantí, conseller del príncep Carles de Viana. No perdeu de vista que, per motiu de la seva mort, començà la guerra civil contra Joan II al Principat (l'única part d'Espanya que pot espolsar-se la seva tirania) i que el Tirant és un llibre que sol ser qualificat d'antijoanista, parlamentarista i, probablement, urgellista. És també l'autor d'un Tractat de les torbacions o revolucions de Catalunya –que no us equivocareu si suposeu perdut–, en què s'hi proclama la santedat del príncep Carles i s'hi convida a combatre Joan II. Els que estimin les coincidències que valorin que fos també inquisidor a València.

Encara em cal cridar l'atenció sobre en Joan de Gualbes, regent de la cancelleria reial –que no era poca cosa–, mort el 1515. El seu fill Frederic Honorat de Gualbes i Vallseca ho fou de la de Mallorca. A més a més, es movia en importantíssims cercles intel·lectuals i de govern com els del "premier" de Carles I, Mercurino de Gattinara. I això obliga, a la llum dels nous coneixements sobre l'erasmisme i els jesuïtes, i la seva vinculació a l'òrbita dels Colom, a donar una rellevància especial al fet que la seva filla Anna de Gualbes fos un dels principals seguidors a Barcelona de sant Ignasi, fundador dels jesuïtes.

També sabem que, en temps de la guerra dels segadors, en Francesc Calvó i Gualbes fou antifelipista i que quan el Principat tornà al felipisme es mantingué al costat de Lluís I, amb notables èxits militars contra els monarques castellanitzants.

Ja veieu com tots els altres cognoms també produeixen multitud d'obres literàries. I, és clar, segons ens expliquen, destaquen els noms castellans, com Pérez o Peres, o Peras o Pras; i d'altres, majoritàriament ortografiats com López, Madriz, Bayadolit, etc.

Finalment, en temps de la Guerra de Successió, Carles III d'Àustria els fa marquesos de Montnegre i el cognom en temps borbònic acabarà desapareixent per elecció familiar, atès que van preferir el nom d'Aragall.

L'enigmàtic paper dels Gualba.

Aquesta nissaga, en temps en què en una casa s'heretaven activitats, càrrecs i oficis, presenta, segons sembla, una activitat literària prolongada durant segles, i confeccionada per diferents membres des de postures oposades.

De fet, d'això se'n sap molt poca cosa. I fins cal pensar quina era realment la seva activitat literària. És clar que, en uns moments, poden ser escriptors; en altres, censors; i, segons hom va dient: apropiadors de l'obra d'altri, sobretot quan en el Tirant hom parla de la influència del cada vegada –a mesura que coneixem millor– més gegantí Roís de Corella. Acusant en Galba de plagi, precisament, és ell el qui vol la seva recordació i remembrança al testament.

En una lectura en clau política, com ja s'entén alguna part, tant el Tirant com els Pastors són missatges hermètics i polítics, i també hi ha dubtes amb l'Amadís, que és manté més impermeable.

També sorprèn que a l'Amadís Montalbo reconegui haver esmenat els tres primers llibres i haver escrit el quart. Al Tirant, Galba reconeix haver dividit el llibre en capítols i sabem que les tres quartes parts són de Martorell i l'últim quart de Galba: una manera molt semblant de treballar amb els blancs.

Volia el cap d'estat un Gualba expert en aquest temes per controlar aquesta mena de missatges i comunicacions? El que podem pensar amb força tranquil·litat és que volia gent que hagués viscut en un ambient literari i sabés veure les

coses.

El que m'inquieta és on deu ser aquesta biblioteca que era al castell del seu llinatge, ben protegida i guardada per disposició testamentària de qui és imprès com a coautor del Tirant lo Blanc.

I crec recordar que no tenim gaire recordació ni remembrança sobre tot això

Lluís M. Mandado i Rossell